

Interdisciplinarni model podrške za djecu
s poremećajem iz spektra autizma

KADA KOMUNIKACIJA ZAPINJE prepoznati i djelovati

Klara Popčević i Monika Rosandić

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Centar za rehabilitaciju

centar.erf.unizg.hr

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Centar za rehabilitaciju

Recenzenti:

Dr. sc. Jasmina Ivšac Pavliša, izv. prof.

Doc. dr. sc. Sanja Šimleša

Kontakt:

Centar za rehabilitaciju

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Znanstveno-učilišni kampus Borongaj

Borongajska cesta 83f, 10000 Zagreb

Mrežne stranice:

centar.erf.unizg.hr

E-mail: centar.info@erf.hr

Tel: +385 (0) 1 2457 560

Dizajn i grafička priprema:

Dorijan Mihajlica, univ. bacc. ing. techn. graph.

mihajlica.dorijan@gmail.com

091 626 02 11

ZAŠTO JE KOMUNIKACIJA NEOBIČNO VAŽNA?

Tijekom djetetova odrastanja okolina željno iščekuje da dijete progovori i silno se raduje prvim riječima. Kada se razvoj odvija urednom putanjom, i komunikacija se razvija glatko te predstavlja zdrave temelje za jezični i govorni razvoj. No, kada komunikacija počne „zapinjati“, važno je to rano prepoznati i na pravi način djelovati.

Iako su često urednoga tjelesnog i motoričkog razvoja, pojedina djeca sporo otkrivaju komunikaciju i stoga sporije usvajaju jezik i govor. Tako, primjerice, ne znaju kako zatražiti predmet ili pomoć od drugoga ili pak slabije reagiraju na pokušaje da ih se uključi u interakciju (ne odazivaju se sustavno na ime, ne izvode naloge, ne slijede jednostavne upute itd.).

Za neku djecu moglo bi se na prvi pogled reći da govore jer izgovaraju riječi i rečenice, a često i dulje fraze iz crtića ili iz reklama, međutim, to što izgovaraju ne koriste u komunikacijske svrhe. Također, u pogledu uobičajenoga ponašanja i interesa često se razlikuju od svojih vršnjaka – smetaju im neki svakodnevni podražaji, vole da se stvari odvijaju određenim redom i/ili pokazuju jake interese ili interese za predmete i aktivnosti koji njihove vršnjake ne zanimaju.

Dijete koje se razlikuje u osnovnim komunikacijskim vještinama u ranoj dobi: ...nije zainteresirano za ljudska lica i općenito za socijalne podražaje, rijetko započinje interakciju, ne vokalizira da bi privuklo pozornost, ne koristi geste da pokaže što želi, ne sudjeluje u interaktivnim igrama, ne pozdravlja spontano, ne pokazuje drugima ono što mu je zanimljivo, ne dijeli pažnju niti usmjerava pažnju drugih...

ODSTUPANJA U KOMUNIKACIJI ČESTO SE VEZUJU UZ POREMEĆAJ IZ SPEKTRA AUTIZMA ILI KRAĆE PSA.

Za ovaj poremećaj karakteristične su dvije skupine obilježja u kojima se zamjećuju značajna odstupanja u odnosu na mentalnu dob djeteta:

Nedostatci u socijalnoj komunikaciji i socijalnim interakcijama koji se ne povezuju s općim razvojnim kašnjenjem. Prepoznamo ih kao:

- odstupanja u uzajamnosti u kontaktu s drugima – dijete otežano sudjeluje u razgovoru, smanjeno dijeli interese i osjećaje, nedostatno započinje interakciju, oskudno imitira;
- nedostatke u neverbalnom ponašanju – dijete pokazuje neobičnosti u kontaktu očima i položaju tijela tijekom razgovora, neobičnosti u govornoj proizvodnji, npr. dijete govori pjevnom intonacijom dok govori;
- nedostatke u kvaliteti odnosa primjerenih za razvojnu razinu djeteta – dijete smanjeno pokazuje interes za druge, teško sklapa prijateljstva s vršnjacima itd.

Prisutnost ograničenih, ponavljajućih oblika ponašanja, interesa ili aktivnosti koji se prepoznaju kao:

- stereotipni ili ponavljajući motorički pokreti – dijete izvodi ponavljajuće pokrete dijelovima tijela;
- pretjerano pridržavanje rutina i pretjerana otpornost na promjene – dijete ustraje na slijedenju rutina, pokazuje vrlo negativne reakcije na promjene u okolini;
- vrlo ograničeni, fiksirajući interesi koji su snažna intenziteta – dijete ima suženi opseg interesa, često je usmjereno na nekoliko istih predmeta, tema ili aktivnosti; pokazuje neobične strahove;
- pretjerana ili preslaba osjetljivost na senzoričke podražaje ili neobični interesi za senzorička obilježja predmeta, osoba ili pojava u okolini – dijete pokazuje visoku toleranciju na bol, na neobičan način istražuje predmete (npr. gleda ih pod različitim kutovima, stavlja u usta ili miriše).

U prijašnjim kategorizacijama koristili su se drugi nazivi (npr. pervazivni razvojni poremećaji). Danas se ti termini više ne rabe.

KADA RAZVOJNA PROCJENA POKAŽE DA RAZVOJNI PROFIL DJETETA NE ODGOVARA PSA-U A NEOSPORIVO JE DA DIJETE TEŠKO KOMUNICIRA, ČESTO JE PRISUTAN SOCIJALNI (PRAGMATIČNI) KOMUNIKACIJSKI POREMEĆAJ.

Ovaj se poremećaj često može dijagnosticirati tek nakon četvrte godine života, kada je dijete u dovoljnoj mjeri ovladalo jezičnim vještinama, no prisutan je zamjetljiv nesrazmjer između njegovih socijalnih vještina i zahtjeva različitih socijalnih situacija u koje je dijete uključeno.

Socijalni (pragmatični) komunikacijski poremećaj očituje se u:

- teškoćama komunikacije u socijalnim situacijama kao što su pozdravljanje i dijeljenje informacija na način koji je primjeren socijalnom kontekstu;
- otežanom prilagođavanju i fleksibilnosti u različitim kontekstima – dijete urednog razvoja obično se drugačije ponaša na dječjem igralištu u odnosu na kazalište, na različit se način obraća mlađem djetetu u odnosu na odraslu osobu, pokazuje veću prisnost u kontaktu s poznatom osobom nego nepoznatom;
- teškoćama sudjelovanja u razgovoru i prepričavanju – dijete urednog komunikacijskog obrasca promatra na što je usmjerena osoba kojoj se želi obratiti i priziva njezinu pažnju prije nego joj se obrati, razumije da se tijekom razgovora izmjenjuju dvije ili više osobe, preoblikuje iskaz kada shvati da ga druga osoba nije razumjela;
- teškoćama razumijevanja onoga što u komunikaciji nije jasno, doslovno tumačenje jezika – dijete urednog sociokognitivnog razvoja razumije značenje fraza, primjerice „Baci oko na ovu igračku!“, dok ih dijete sa socijalnim poremećajem shvaća doslovno.

VAŽNO JE ZNATI DA...

Poremećaj iz spektra autizma i socijalni (pragmatični) komunikacijski poremećaj:

- nisu bolest od koje se dijete liječi
- češći su kod dječaka nego kod djevojčica
- ne postoje znanstveni dokazi koji potvrđuju da je cjepivo uzrok nastanka ovih poremećaja
- ne nastaju kao posljedica lošeg odgoja
- kašnjenje u progovaranju nije znak koji nedvojbeno upućuje na ove poremećaje
- PSA može imati pridružene intelektualne ili jezične teškoće, no ova obilježja nisu nužne sastavnice kliničke slike PSA-a
- ostala razvojna područja kao što su tjelesni i motorički razvoj često su uredna
- mnogi intervencijski pristupi koji se nude na tržištu nisu znanstveno utemeljeni za poticanje socijalne interakcije i komunikacije (npr. neurofeedback terapija, Tomatis metoda itd.) i/ili utječu na uži segment djetetovih sposobnosti, primjerice na senzorne atipičnosti i nisu dovoljne za poticanje komunikacijskih i jezičnih sposobnosti

KAKO ĆU U RANOJ DOBI PREPOZNATI TEŠKOĆE SOCIJALNE KOMUNIKACIJE KOD SVOG DJETETA?

- ...ne odaziva se na ime
- ...rijetko uspostavlja kontakt pogledom
- ...ne donosi igračke i predmete da podijeli svoje interese
- ...ne poziva druge u igru, radije se igra samo
- ...druge često koristi kada nešto želi, primjerice uzme za ruku i odvuče do željenog predmeta
- ...smanjeno obraća pažnju na druge osobe
- ...često ne reagira na ono što mu drugi govore
- ...govori, a ne razumije jednostavne naloge

PRIMJER IZ PRAKSE:

„Majka sam djevojčice stare 19 mjeseci. Tijek trudnoće bio je uredan, kao i sam porod, kratko i bez ikakvih komplikacija. APGAR 10/10. Pedijatar nas je uputio na pregled neuropedijatru zbog toga što djevojčica ne priča, i jako je rijetko do prošlog mjeseca vokalizirala. Zadnjih mjesec dana počela je malo više vokalizirati, ma-ma-ma, ga-ga-ga, ja-ja-ja, ali prave riječi još nema.

Ono što me više brine je njezino specifično ponašanje. Naša djevojčica ne traži interakciju s nama, već se većinu vremena igra sama. Nekada je zainteresirana za nas, ali je to jako kratkotrajno. Najveći problem je u tome što ona ne imitira, pa tako još uvijek ne maše na odlasku pa-pa, ne pokazuje dijelove tijela, ne traži jesti ni piti. Dok je bila manja, nije ponavljala grimase kad bismo isplazili jezik, otvorili usta i sl. Djevojčica odlično čuje, ali ne želi se odazvati na svoje ime, jako, jako rijetko.“

SMJERNICE POTICANJA RANE KOMUNIKACIJE I SOCIJALNE INTERAKCIJE

Važno je znati da poticanjem interakcije i komunikacije posljedično potičemo jezik i govor. Pritom se često zaboravlja kontekst poticanja u svakodnevici koji omogućava brojne situacije u kojima dijete uči kako utjecati na druge, primjerice traženjem predmeta ili aktivnosti ili odbijanja nečeg što mu nije primamljivo. Drugim riječima, dijete neće naučiti odbiti aktivnost ili predmet uvježbavanjem izgovora riječi NE tijekom sjedenja za stolom, već stvaranjem mnogo prilika u svakodnevnom životu da na primjeren način (gestom odmahivanja ili riječju NE) odbije ono što ne želi.

U svakodnevnici postoje brojne rutine koje se ponavljaju i tijekom kojih je moguće poticati jezično razumijevanje (npr. „Uzmi žlicu.“ „Idemo spavati“, ili složenije naloge „Donesi puzzle koje su u ladici ispod televizora.“). Igra, oblačenje, hranjenje, kupanje, odlazak u park ili u posjet baki te stavljanje prljave odjeće u koš samo su neke od aktivnosti čiji broj ponavljanja ne možete ni nabrojati jer su dio vaše svakodnevnice.

Za njih ne trebate osiguravati dodatno vrijeme i novac, ni iscrpljivati malo dijete odvoženjem na raznovrsne terapije, već je dovoljno posavjetovati se sa stručnjakom kojem vjerujete kako rutine koje čine život vašeg djeteta iskoristiti učinkovitije za njegovo poticanje komunikacijskog i jezičnog razvoja.

KAKO MOŽETE POTICATI SVOJE DIJETE U OBITELJSKOM OKRUŽENJU

- Igrajte se na podu – budite na razini djeteta, položajem tijela „licem u lice“
- Budite atraktivni i razigrani, smiješni i zabavni svom djetetu – izvodite različite grimase, neobične pokrete, koristiti ekspresiju lica i razigrani ton glasa
- Slijedite vodstvo djeteta – pratite interes djeteta i pridružite mu se u onom u čemu ono uživa, usput možete pokazati i kako se igra može nadograditi, promijeniti ili nadopuniti, ili ga možete zaigrano „ometati“
- Oponašajte dijete u onome što radi – udite u djetetov svijet – igrajte se na način na koji se dijete igra, komunicirajte na način na koji dijete komunicira (brbljanjem, smijanjem, gugutanjem, smiješnim izrazima lica)
- Od rutina stvorite igru – proizvodite rime tijekom presvlačenja, igrajte se s rukama ili drugim dijelovima tijela
- Čekajte s uzbuđenjem – dajte djetetu do znanja da nešto od njega očekujete (nastavak interakcije)
- Oponašajte djetetovu vokalizaciju, na njegove vokalizacije odgovarajte vokalizacijom, izmjenjujte se u tome
- Popratite svoj govor gestama, pokazivanjem te naglašenom intonacijom igračke/zanimljive predmete postavite izvan djetetova doseg, ali na njemu vidljivo mjesto, kako bi Vas uključilo u traženje onoga što želi
- Nudite dio po dio (npr. hrane) i zaustavite zanimljive aktivnosti (npr. puhanje mjehurića ili ljuljanje) kako bi dijete bilo u situaciji tražiti nastavak
- Stvorite prilike za „ti pa ja“ igre i rutine, izmjenjujte uloge
- Imenujte predmete na koje je Vaše dijete usmjereno i verbalno popratite aktivnosti kojima je zaokupljeno, jednostavnim jezikom komentirajte što dijete radi
- Dajte što češće djetetu da aktivno odabire čega se želi igrati, što želi gledati, kamo želi ići i sl.
- Izbjegavajte djetetu učestalo davati naredbe, naloge što da radi, ispravljati ga i postavljati mu pitanja, tražiti ga da ponavlja i nametati igru kakvu biste Vi željeli
- Ponavljajte aktivnosti u kojima dijete uživa – više obratite pažnju na zabavu i uživanje u aktivnosti nego na izvršavanje zadatka i postizanje svojih ciljeva – Vaše dijete živi u svijetu zabave i igre, još je premalo da bi „radilo“
- Često pohvaljujte dijete kako bi učvrstilo naučene vještine te osjećalo zadovoljstvo zbog onoga u čemu je uspješno
- Ako dijete koristi slike u radu sa stručnjakom, valja ih koristiti i u svakodnevici: koristite slike i/ili fotografije kako biste djetetu najavili događaj koji slijedi ili kako biste njima dodatno pojasnili ono o čemu govorite

LITERATURA

1. **Američko psihijatrijsko udruženje (2014)**. Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje - DSM-5. Jastrebarsko: Naklada Slap
2. **Bohaček, A.-M., Ivšac Pavliša, J., Ljubešić, M. (2018)**. Intervencija utemeljena na rutinama u ranoj intervenciji kroz grupni rad s obiteljima. Logopedija, 8(1), 6–12.
3. **Ljubešić, M., Cepanec, M. (2012)**. Rana komunikacija: u čemu je tajna?. Logopedija, 3(1), 35–45.
4. **Mahoney, G., MacDonald, J. D. (2007)**. Autism and Developmental Delays in Young Children. The Responsive Teaching Curriculum for Parents and Professionals. Austin: Pro-Ed.
5. **Popčević, K., Ivšac Pavliša, J., Bohaček, A.-M., Šimleša, S., Bašić, B. (2016)**. Znanstveno utemeljene intervencije kod poremećaja iz spektra autizma. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 52(1), 100–113.
6. **Sussman, F. (2001)**. More Than Words. A Guide to Help Parents Promote Communication and Social Skills in Children with Autism Spectrum Disorder. Toronto: The Hanen Centre.

Odgovore na mnoga pitanja možete pronaći na E-informacijskom i referalnom centru za ranu intervenciju u djetinjstvu na poveznici: www.ranaintervencija.org (odjeljak Roditelji)

Drugo izdanje brošura objavljeno je u okviru projekta Interdisciplinarni model podrške za djecu s poremećajem iz spektra autizma koji se provodi u Centru za rehabilitaciju ERF-a zahvaljujući višegodišnjoj podršci Grada Zagreba.

Zagreb, 2019.

RODITELJI, VI STE NEIZOSTAVNA KARIKA U POTICANJU RAZVOJU DJETETA....

jer s djetetom provodite više vremena nego stručnjaci i jer ste uključeni u aktivnosti koje su najbolja prilike za učenje, a to su igra i svakodnevne rutine.

Za Vas smo pripremili „Kućicu zadovoljnog roditelja i sretnog djeteta“ koja Vam može poslužiti kao podsjetnik dobrih strategija koje koristite u svakodnevnom ophođenju sa svojim djetetom. Možete je staviti na hladnjak i pričvrstiti pomoću magnetića ili staviti na neko drugo vidljivo i lako dostupno mjesto.

Vi ste najbolja igra u
gradu i najbolja igračka kod kuće.
Monte Bail

PRETVARAM RUTINE U IGRU

*PRILAGOĐAVAM OČEKIVANJA
MOGUĆNOSTIMA DJETETA*

*KOMENTIRAM DJETETOVE
RADNJE, OSJEĆAJE I NAMJERE*

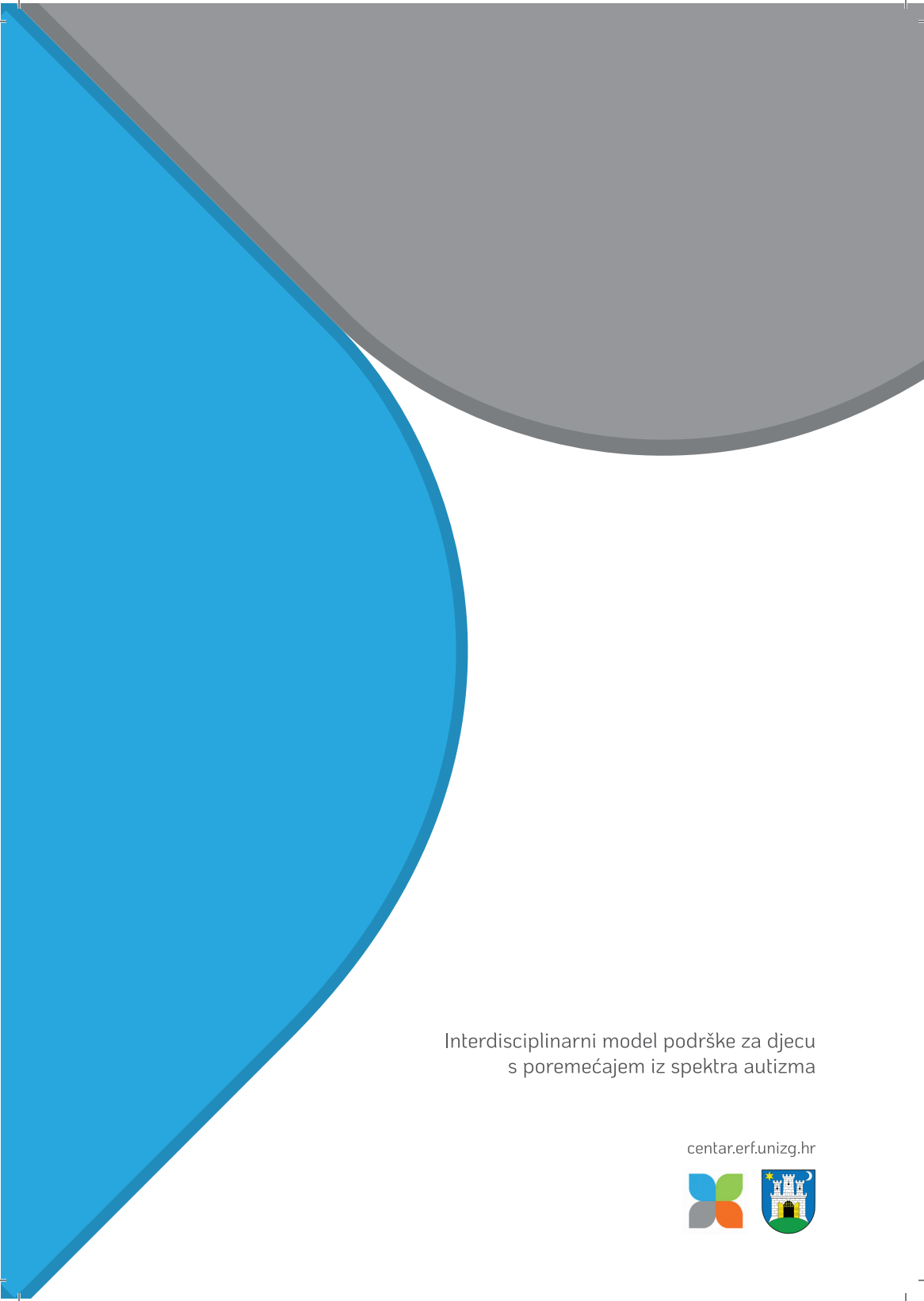
*ČINIM JEDNU STVAR I ČEKAM
DJETETOV RED*

OPONAŠAM DIJETE U IGRI

*NUDIM DJETETU IZBOR
SVAKI PUT KADA JE MOGUĆE*

*POHVALJUJEM DIJETE ZA
SVAKI MALI USPIJH*

*SLIJEDIM VODSTVO SVOGA
DJETETA*

Interdisciplinarni model podrške za djecu
s poremećajem iz spektra autizma

centar.erf.unizg.hr

